

Жељка Гавриловић

ПРИЧА О ХЛЕБУ

Било је око подне најдужег дана у години када је у руци моје бабе Радојке севнуо срп. Пресекла је пупчану врпцу, обавила све што треба око свог четвртог детета, а трећег сина, посмрчета чији је отац оставио тегобни живот на стратиштима балканског рата. Окупала је свог Ненада у оближњем потоку, повила у тадашње ланене повоје и положила у хлад велике липе на ободу ливаде.

Умила се, попила воде, загладила косу и наместила мараму, па поново са људима у врсту. Требалo је пожњети посејано. Требалo је живети. По погибији мужа, са четворо деце, сиромашна породица, вођена бабином сигурном руком, некако се сналазила. Били су здрави, вредни, добри. Права сељачка задруга где се све дели и не баца ништа.

Растао је мој отац, радио већ као дете све што је умео и чему су га научили: око стоке, живине, цепања дрва, а наравно, и у школу је ишао. Но, после четвртог разреда, није више било могућности да настави. Сиромаштво је притисло кућу Гавриловића. Морао је да ради, да зарађује. Неко време био је сеоски слуга, ишао да ради шта се нашло и где га ко позове. Био је вредан, послушан, радо виђен међу људима, а тек дечкић од 11 година.

Бабино најстарије дете, кћи Милева, била је пред удајом, први син Миодраг је отишао да горку кору хлеба заради у руднику, носећи после до краја живота силикозу од које је и умро. Други син, Војин, решио је да остане уз мајку и да једног дана преузме домаћинство у задрузи, јер баба није до краја живота ту институцију укинула. Требалo је побринути се за Ненада, најмлађег – бистрог и вредног, а без могућности да направи корак више од служинчета.

И сетила се моја мудра баба Радојка. Обукавши га у најлепше што је могла, ставила је у бошчу веш, мирисни сапун, нешто одеће, слику оца и сведочанство из основне школе. Пошли су у Крупањ, који је од њи-

ховог села био далеко око 2 км, али под великим нагибом, тако да се из Крупња скоро све могло видети у њиховом Липеновићу. Силазило се низ Дугу њиву право у центар за пола сата лаганог хода. Гавриловићи су у Крупњу имали старо кумство, Периће, који су од давнина били пекари. Стигавши у градић, баба је са сином пошла право у пекару. Обрадовао се кум, како и ваља, отац му је пољубио руку, како и ваља, а баба упитала за здравље свих Перића, а онда рекла:

– Куме, бог, па ти! Узми ми ово дете, добро је, послушно и вредно, али нас је притисла сиротиња, ни у школу више није могао да иде. Служио је по селима. Узми, нека ти буде шегрт, и шта још има од користи нека ради, па једног дана, акобогда, буде пекар као и ти.

Перићи су били честити и, као и сви Рађевци, меке душе. Поглади кум кумче по коси и упита га:

– А би ли ти волео да будеш пекар? Ради се ноћу, још си мали. Није лако. Помучићеш се.

Бистрооко дете га погледа и одрешито рече:

– Нека ће! Велики сам ја, не плашим се посла. Мајка се нарадила, да је одменим.

Прећутао је да је рекла, када се син тог јутра окренуо да погледа кућу коју напушта, први пут скрушена и сузних очију:

– Тамо ћеш барем увек имати хлеба.

GLOOMY SUNDAY

По одласку у пензију, моји родитељи су купили леп комад земље на око 14 км од града. Замислили да, на мањем делу, саграде кућицу за одмор, а на већем, да засаде башту, цвеће, дрвеће и да пренесу десетак кошница које су до тада биле код очевог пријатеља у селу.

Земљиште је било, од главног пута који води ка ваљевским планинама, око педесетак метара далеко. До куће је водила хладовита стаза, наткриљена дрвећем древне шуме. Личила је на један чаробан биљни тунел, с мноштвом разноликог растиња, малих животињица, бубица, пужева, јежева, веверица које су скакутале с дрвета на дрво. Већ сама та стаза била је особена лепота, мени можда и најдраже место где сам, седећи на пањићу или просто на трави, читала или посматрала живот те мале заједнице са дивљењем.

Уосталом, то је било једно од ретких места које ме подсећало на Рудник, планину на којој сам одрасла и која је била и остала место које је направило мене, овакву.

Била сам тек завршила академско школовање, а потом годину дана провела, испијајући у ситним и сласним гутљајима чари и неупоредивости Париза, уз едукацију из струке, да бих на крају донела одлуку да свој про-

фесионални пут започнем на обичном месту, занатлијски, да преда мном буду једноставно живи људи, а не они из психолошких књига.

Тако и урадим. За почетак се одселим од родитеља. Константиновићевско Ваљево је, наравно, имало мишљење о томе, али да не кваримо причу. Седам година сам провела у поткровљу које сам изнајмила и живот који сам ту оставила, могао би бити један добар роман.

Но вратимо се у Стубо, место где су моји родитељи подигли кућицу, како се то обично каже, из снова. Отац је био директор грађевинске фирме и за посао пројектовања је одабрао једног бескрајно даровитог техничара (бољег од 2-3 инжењера који су му били на услузи).

Кућица је, споља гледано, изгледала мала, али је унутрашње уређење било колико лепо, толико и функционално. Изнад саме куће је била хладовита шума и мајстор Божа је ту, тако да гране могу кроз прозор ући, пројектовао шпајз и тоалет. Цео предњи део је била велика просторија са делом за кување, трпезаријским и делом за одмарање. У самом дну, наспрам дела за кување, био је дубок, ручно рађен плакар, који је имао само гредну конструкцију и још два дела: десни бочни и цео предњи, трокрилни. Дакле био је у углу просторије.

На спрат се ишло стрмим степеницама испод којих су биле смештене ципеле, санке, алат, усисивач, даска за пеглање – једном речју то је био дегажман (у Паризу незаобилазан део стана) – нисам знала како се то у Србији зове (не подрум!), можда спремише.

Степеницама се излазило, лево на малену терасу, одакле се, посебно увече, могло уживати у видику, небу, звездама или просто седети и ћутати дишући прохладни и мирисни шумски ваздух. Десно су биле две собе, једнако велике: прва је била очева и из ње се ишло у мајчину.

Отац је био шахиста, ловац, филателиста, нумизматичар, колекционар камења и руда, с Рудника и разних других страна. Имао је лепу правничку библиотеку и, наравно, разне друге књиге, међу којима сам посебно волела речнике.

(Откако се себе сећам, била сам фасцинирана речима, говором. Као дете које је тек штогод проговорило, седела сам близу мајке која је разговрала с неким и дословце понављала изречене секвенце разговора. Срећна сам што ми то нико није забрањивао.)

Када сам напустила њихов стан и одселила се, отац је спаковао све речнике и донео ми их на поклон. Нас двоје смо се цео живот разумели без речи. Нека остане на томе.

Мајчина соба је, између осталог, била опремљена фотељом за љуљање. Она је била страсни читалац. Као гимназисткиња и сама је писала и три пута добила Светосавску награду за свој књижевни састав. Поред тога, и у школи, а касније и од жена из села где су тада били, мајка је научила мноштво ручних радова. Било је, барем мени, светско чудо када сам гледала како хекла ибришмом. Знаће упућени колико је то танак и

грацилан конач. Комади ибришимом сачињени били су попут морске пене. Једном сам је питала како може то тако ситно и пипаво да ради, како се не изнервира, да би ме она погледала преко наочара и рекла:

„Мене ово смирује, напротив. Ја се, рецимо, тако смирим кад требим пиринач.”

Гледала сам је и узалуд покушавала да разумем, да би она додала сасвим озбиљно

„А још кад бих могла и гриз да требим!!!”

Да, мајка је била опсесивно-компулзивна.

*

У том свом малом рају родитељи су проводили време од априла до октобра, уживајући у свим лепотама раног пролећа, јарког лета и зреле јесени. Преко пута је била река Обница, имали су и своју малу плажу, а поред тога, отац је направио неку врсту туша у башти, па су се и ту могли освежавати преко дана за великих врућина. Увече би кренули према ваљевским планинама, шетали 4-5 км и враћали се на починак.

Мислим да није било дана без гостију у кући. Мајка је у томе уживала, а отац је био беспрекоран домаћин.

*

И до сада све то личи на идилу, зар не? Али, да је идила, приче не би било.

*

Мој отац је био прави навијач Партизана, срцем везан и посвећен (као и свему што је радио) и гледао је скоро све утакмице које је Партизан играо. И некако се сматрало да смо ми Партизановци. Недеља је била дан када је, обично поподне, на програму био спорт, најчешће баш фудбал. То је био дан када се отац посебно трудио да у свему помогне мајци која је до краја живота задржала навику да спрема недељни ручак, па је и посла било више. На све што је смислила, мајка је додала и лењу питу (мој омиљени колач који сам имала и 'за понети' кући), јер сам тога дана била позвана на ручак.

Прошетала сам својом стазицом, ногу пред ногу, дишући мирисе природне и некултивисане (лепше од оних у мајчиној красној башти са доста ретког цвећа!), играла се са неким пужевима, отишла до Обнице, окупала се. Ближило се време ручка. Све је било спремно под конач како је то учитиљица радила сав свој век. Иако сам њихова, изнесен је посебан чаршав, есцајг, сервис. Цвеће на столу. Волела је госпођа Видосава да естетизује живот – с нешто добрих и нешто не баш добрих разлога.

И, коначно смо сели за сто. Мислим да је било мало људи који нису знали да на ручку код учитељице или госпође Видосаве или просто код Виде треба похвалити СВЕ. Уколико би неко прескочио, био би директно питан, фино и љубазно: „Јесу ли вам лепе моје бечке шницле? Како Вам се допада говедина? Неђа уме баш добро да одабере месо.”

Ручак је био диван, али смо и тата и ја, на свако појављивање нове делиције, скоро углас причали: „Па, како ти је ово дивно испало! Као никад до сада! Браво, нема ти равне!”

Уз старинску сахер тарту (опет мој избор), ручак се, полако приводио крају. Отац је устао први, покупио све са стола, опрао суђе, бацио мрвице напоље, сложио све на своје место. Изгледало је као да ручка није ни било. Мајка је узела хеклерај у руке и села на диван.

Ја сам се спремила да одем горе, у очеву хладовиту собу – ту је чак ушла и једна већа грана и кроз прозор провиривала унутра. Хтела сам да читам, можда мало и задремам. Крајичком ока видела сам да је отац приставио себи кафу и питао мајку да ли би она чај или сок. Мислила сам у себи: „Баш леп дан.” И кад смо одрасли, волимо да су наши родитељи добро једно с другим.

Мислим да ме је сан полако хватао када сам одоздо чула глас моје мајке: „Шта сад имаш да гледаш тај Партизан! Знају ли они за тебе? Што ти мораш да знаш за њих?”

Очев глас нисам чула, али се њена тирада наставила:

„Зна ли Сафет Сушић ко си ти, Неђа Гавриловић? Не зна. Зашто ти мораш због њега да се неврираш?”

И даље се очев глас није чуо. Само пренос утакмице и мајчина незауостављива тирада. Било ми је дошло да сиђем и кажем јој:

„Ова кућа има довољно простора, ако ти већ немаш срца, могла би да оставиш оца да на миру погледа оно што воли.”

Знала сам да неће вредети. Отац ће добити још једног (додуше добронамерног) ’ометача’, а мајку више ништа неће зауставити. Потштено сам ћутала. Мислила сам: „Отац је од зоре до те утакмице, мирно и послушно урадио све да ’заслужи’ мало времена само за себе.” То су били ретки тренуци. Мајци је сметало да буде ’број два’ чак и за такве ситнице које некемо много значе. То смо сви знали. Није био фудбал у питању. Она је морала да буде у центру збивања, макар и за тривијалије и спаса није било. Била сам на ивици суза, немоћна.

*

А онда, одједном, тајац. Мислећи шта се десило, пођем полако низ стенице. У трпезарији седи мајка, бесна и, не дижући главу, хекла. Телевизор је угашен. Оца нема.

*

Пођем напоље. У дворишту 'Дијана' паркирана испод хлада ораха. Унутра отац. Седи на возачком месту и са радија слуша пренос утакмице Партизана.

Знала сам да не треба да урадим ништа.

КРВ

Сањам мртве. Моје мртве. Не видим их, али шта то сну смета. Пред очима ми се комешају градоносни облаци, а по њима, као нацртане, птице злослутнице. Или је то мутна вода ишарана местимично тамнијим неправилним шарамма – малим очима воде, које разговарају с мојим очима. Не трудим се да разумем тај језик. Препуштам се.

*

Сањам мртве и то ме води до првог сусрета са смрћу. Тада нисам знала да је то тај тренутак.

Ужурбаност, забринута лица, шапати : КРВ – не знам чија, БРЗО – не знам зашто, НЕ МОЖЕ – шта то...Тонем.

*

Била је јесен . Касна, мокра, хладна. Мрак је падао већ поподне. У соби се није могло тачно разабрати шта се дешава.

Тако су ми рекли.

Пацијенти , жене и деца, били су тихи, већина је вероватно и спавала.

Тако су ми рекли.

Све је изгледало да ће мир и тихи звук спокојног дисања потрајати до самог јутра.

*

(Мајка је била бескомпромисна: – Оперисала се Нада, сада треба и Жељко. Ти немаш проблем, али ићи ћеш на операцију са Жељком. Да завршимо с тим крајницима. Ћутала сам. Тако је било најбоље са мојом мајком.)

*

Претходне ноћи сан је својом ирационалношћу сваки час мењао улоге актера и ток радње која се није дала лако дефинисати, али ми је тада била јасна и логична. Требало је да сахранимо сестру или... Не, не, ипак тату... А зашто се ту јавља Јова Балиновац, колега кардиолог, свакако један од оних најбољих? Касни се са сахраном, пада мрак, надиру воде нагло насталог пљуска... Волим да идем кроз воду, прохладну... Заборављам да морамо сахранити... Тату? Наду? Јована? Жељко се није појављивао. Ни мајка.

Али ми је Јован рекао да размишља о пејсмејкеру.

– Са мном у вези? – питала сам. – Да, да... Па знаш то.

Нагло стаје киша, испарава земља, опет видим очи воде које ми нешто поручују. И опет тонем.

*

Млада жена је тихо устала и упалила светло у болесничкој соби. Истом је крикнула. У суседном кревету лежала је мртва девојчица нестварно белог лица, а кревет и све испод било је заливено крвљу.

Тако су ми рекли.

Паника, искрвављење, пукао конач којим се шију ране, непажња, ко је крив, зашто нико није обилазио пацијенте...

И то су ми после причали.

Сећам се само малог бола који сам осетила када су ми неком справом отворили уста, будући да спонтано нисам сарађивала, како су рекли.

МНОГО КРВИ, РИЗИК ЗА ТРАНСПОРТ, ГДЕ ТРАНСПОРТ? ПА НЕМА ВИШЕ КОНЦА, НЕСРЕЋА, О, БОЖЕ... МОРАМО У ЧАЧАК ПО КОНАЦ. У ТРЕНУ СЕ РАЗЛЕГАО УРЛАЈУЋИ ЗВУК СИРЕНЕ.

Ови узвици су ми, у стакату, после неког времена, изненада долазили у свест, несигурни као примисао. Долазили и одлазили... Долазили и одлазили... Несигурни као примисао.

Огромни рефлектор са плафона затварао ми је несвесно и празно отворене очи, док су људи око мене журно затварали крвави извор. Спасоносним концем, свиленим.

И претходне ноћи тај је рефлектор био уперен, али не ка мени. Осветљавао је бескрајну равницу и у дну пејзажа Моју Планину, далеку као живот који губиш. Али у сну си безазлено дете које још не зна ни за живот, ни за смрт. Волим пејзаже. Мирна сам. Не полазим ка својој планини. Само је гледам нетремице. У сну не знам да ишта могу изгубити.

Одједном, навалица мисли које једна другу прескачу... Из кошмарног гротла, ипак једна надјачава остале:

„Јастук гроба мог”
Насмеших се овом лепом наслову и честњејшем ча Доситију.
Ту се будим. Да ли да наставим да сањам? Да ли да спремим свој
мали доручак, увек исти?
Или да позовем Огњена?
Он би разумео све.
Иако у то време спава.
Или баш зато.